

॥ श्रीः ॥

काशी संस्कृत ग्रन्थमाला

महर्षिप्रवरपतञ्जलिप्रणीतं

योगसूत्रम्

पण्डितप्रवरधाराधिपतिभोजराजकृतेन राजमार्तण्डेन दार्शनिक-
शिरोमणिभावागणेशविरचितेन ग्रदीपेन पं० नागोजीभट्टनिर्मितया
वृत्त्या यतिप्रवर-रामानन्दविहितया मणिप्रभया विद्वद्वरानन्तदेव-
सम्पादितया चन्द्रिकया योगिराज पं० सदाशिवेन्द्र-
सरस्वतीकृतेन योगसुधाकरेण च समन्वितम्

वाराणसीस्थनित्यानन्दवेदविद्यालये मुद्रयाध्यापकेन न्यायाचार्य-काव्यतीय-
पं० हुण्डिराजशास्त्रिणा

पाठान्तरेण टिप्पण्या च समलङ्कृत्य संशोधितम्

डा० महाप्रभुलालगोस्वामिकृतया
विस्तृतहिन्दीभूमिकया समेतम्

चौरवर्णा संस्कृत संस्थान

भारतीय सांस्कृतिक साहित्य के प्रकाशक तथा वितरक

पो० आ० चौरवर्णा, पो० बा० नं० १३६

जड़ाव भवन, के. ३७/११६, गोपाल मन्दिर लेन

वाराणसी (भारत)

पातञ्जलदर्शनविषयसूची

विषयः	पृष्ठ	पङ्क्ति	विषयः	पृष्ठ	पङ्क्ति
योगशास्त्रारम्भः	१	२१	प्रसन्नचित्तस्थैर्योपायाः	४१	१८
योगलक्षणम्	३	२१	स्थिरचित्तताऽवान्तरफलम्	४६	१६
निरोधकाले चित्तो स्वरूपमात्रावस्थानम्	५	२९	स्थिरचित्तस्य समापत्तिस्वरूपकथनम्	४७	६
व्युत्थानकाले चित्तो कृत्तिसारूप्यम्	६	३४	सवितर्कासमापत्तिलक्षणम्	४८	३०
वृत्तीनां पञ्चसंख्यास्वम्	८	२०	निर्वितर्कासमापत्तिलक्षणम्	४९	३६
वृत्त्युद्देशः	९	२४	सविचारानिर्विचारासमापत्तिलक्षणम्	५१	५
प्रमाणविभागलक्षणे	९	३८	सूक्ष्मविषयत्वावधिकथनम्	५२	१०
विषय्यलक्षणम्	१२	३	उक्तसमापत्तीनां सबोजत्वकथनम्	५३	८
विकल्पलक्षणम्	१३	५	निर्विचारोत्कर्षफलम्	५३	३७
निद्रालक्षणम्	१४	३	ऋतम्भराप्रज्ञाकथनम्	५४	२५
स्मृतिलक्षणम्	१५	१०	ऋतम्भराया विशेषविषयत्वम्	५५	१७
निरोधोपायः	१६	१६	निर्विचारासमापत्तिजन्यसंस्काराणा-		
अभ्यासलक्षणम्	१७	७	मितरसंस्कारप्रतिबन्धकत्वम्	५६	२३
अभ्यासस्य दृढभूमित्वकथनम्	१७	३२	निर्वीजसमाधिदशाकालः	५७	३२
वैराग्यलक्षणम्	१८	२५	क्रियायोगस्वरूपकथनम्	६०	७
परवैराग्यलक्षणम्	१९	३९	क्रियायोगफलम्	६१	३३
संप्रज्ञातसमाधिलक्षणविभागौ	२०	३६	क्लेशोद्देशः	६२	४
असंप्रज्ञातसमाधिलक्षणम्	२३	२९	क्लेशानामविद्यामूलकत्वम्	६२	१९
निरोधसमाध्यवान्तरभेदभबप्रत्यया-			अविद्यालक्षणम्	६५	८
धिकारिकथनम्	२४	३५	अस्मितालक्षणम्	६६	२९
तदवान्तरभेदोपायप्रत्ययाधिकारि-			रागलक्षणम्	६७	२२
कथनम्	२६	१४	द्वेषलक्षणम्	६८	८
उपायतारतम्यप्रयुक्तफलतारतम्यम्	२७	१२	अभिनिवेशलक्षणम्	६८	२४
ईश्वराराधनस्यापि निरोधसमाध्युपा-			क्लेशानां पञ्चमावस्थाकथनम्	७०	२
यत्वम्	२८	२९	तद्वृत्तीनां ध्यानहेयत्वम्	७०	२७
ईश्वरलक्षणम्	२९	३०	कर्माशयस्य क्लेशहेतुत्वम्	७१	२८
ईश्वरस्य सर्वज्ञत्वसाधनम्	३१	३९	विपाकस्वरूपम्	७३	३
ईश्वरस्य सर्वश्रेष्ठत्वम्	३३	३	विपाकफलकथनम्	७४	२७
ईश्वरवाचकस्वरूपम्	३३	३९	सुखस्यापि दुःखात्मकतया हेयत्वम्	७५	२२
ईश्वरप्रणिधानस्वरूपम्	३५	३	हेयस्वरूपम्	७८	९
ईश्वरप्रणिधानफलम्	३५	४०	हेयहेतुस्वरूपम्	७८	३३
अन्तरायकथनम्	३६	२७	दृश्यस्वरूपम्	७९	३२
अभ्यसनीयविषयकथनम्	३८	३२	दृश्यावान्तरविभागः	८१	३
विद्याप्रसादनोपायः	३९	३२	द्रष्टृस्वरूपम्	८२	१०

विषयः	पृष्ठ	पङ्क्ति	विषयः	पृष्ठ	पङ्क्ति
दृश्यस्य दृष्ट्यन्तर्गतम्	८३	१३	संयमसापेक्षता	११९	२२
मुक्तैतरसंपर्कित्वाद् दृश्यस्यानादित्वम्	८४	५	धारणाऽऽदीनामन्तरङ्गत्वम्	१२०	१७
संयोगस्वरूपकथनम्	८५	९	एवामेव निर्जीववहिरङ्गत्वम्	१२१	७
संयोगहेतुकथनम्	८६	९	निरोधपरिणामलक्षणम्	१२१	३१
ज्ञानस्वरूपम्	८७	३	चित्तप्रज्ञान्तवाहितोक्तिः	१२३	३
ज्ञानोपायकथनम्	८७	३३	समाधिपरिणामस्वरूपम्	१२३	३४
उत्पन्नविवेकप्रज्ञायाः सप्तविधत्वम्	८८	३३	एकामतापरिणामलक्षणम्	१२४	३३
विवेकस्यातिसाधनकथनम्	९०	२९	वर्मादित्रयपरिणामकथनम्	१२५	३१
योगाङ्गकथनम्	९१	१९	धर्मिलक्षणम्	१२७	३२
यमस्वरूपम्	९१	३७	परिणामाम्बुत्वहेतुक्तिः	१२९	१०
यमविशेषस्वरूपम्	९३	३	परिणामत्रयसंयमफलम्	१३०	३५
नियमस्वरूपम्	९४	८	शब्दाधिप्रत्ययविवेकसंयमफलम्	१३१	३७
यमनियमप्रतिबन्धकवाधनम्	९५	२०	संस्कारसाक्षात्कृतिफलम्	१३४	३४
वितर्कस्वरूपादिकथनम्	९६	९	प्रत्ययसाक्षात्कृतिफलम्	१३५	३८
आर्हिसाफलम्	९८	६	प्रत्ययसाक्षात्कृतौ तद्विषयस्य साक्षा-		
सत्त्वफलम्	९८	३०	त्कृतिः	१३६	२०
अस्तेयफलम्	९९	१६	कार्यरूपसंयमफलम्	१३७	१६
ब्रह्मर्च्यफलम्	९९	३२	कर्मसंयमफलम्	१३८	९१
अपरिग्रहफलम्	१००	१२	मैत्र्यादिसंयमफलम्	१३९	३५
शौचफलम्	१०१	१	बलसंयमफलम्	१४०	२३
सन्तोषफलम्	१०२	२५	प्रवृत्त्यालोकसंयमफलम्	१४१	६
तपःफलम्	१०३	१३	सूर्यसंयमफलम्	१४१	३७
स्वाध्यायफलम्	१०३	३३	चन्द्रसंयमफलम्	१४२	२०
ईश्वरप्रणिधानफलम्	१०४	१०	ध्रुवसंयमफलम्	१४२	३९
आसनस्वरूपम्	१०४	३४	नाभिचक्रसंयमफलम्	१४३	१९
आसनसाधनकथनम्	१०५	२६	कण्ठकूपसंयमफलम्	१४४	८
आसनफलम्	१०६	१७	कूर्मनाडीसंयमफलम्	१४४	२९
प्राणायामसामान्यस्वरूपम्	१०६	२३	मूर्धज्योतिःसंयमफलम्	१४५	११
प्राणायामविशेषस्वरूपम्	१०७	२७	प्रातिभसंयमफलम्	१४५	३३
चतुर्थप्राणायामकथनम्	१०९	२९	हृदयसंयमफलम्	१४६	२९
प्राणायामावान्तरफलम्	१११	९	पुरुषज्ञानसाधनसंयमकथनम्	१४७	१०
प्रत्याहारस्वरूपम्	११२	१७	प्रातिभादीनां स्वार्थसंयमफलत्वम्	१४८	३१
प्रत्याहारफलम्	११३	१६	पूर्वोक्तसिद्धानां समाधिप्रतिपक्षत्वम्	१४९	३३
धारणालक्षणम्	११४	२८	चित्तस्य परदेहावेशोपायः	१५०	२६
ध्यानलक्षणम्	११६	१७	उदानसंयमफलम्	१५१	३६
समाधिलक्षणम्	११७	१०	समानसंयमफलम्	१५२	३७
संयमपदार्थः	११८	१७	श्रोत्राकाशसम्बन्धसंयमफलम्	१५३	१९
संयमजयफलम्	११९	१	कायाकाशसम्बन्धसंयमफलम्	१५४	१८

विषयः	पृष्ठ	पङ्क्ति	विषयः	पृष्ठ	पङ्क्ति
प्रकाशावरणक्षयभूतजयोपायो	१५५	६	धर्माणां गुणत्वकथनम्	१८६	४०
अणिमादिसिद्ध्याधुपायः	१५८	२९	वस्तुगतैकत्वव्यवहारनिमित्तोक्तिः	१८८	९
कायसंपरस्वरूपम्	१६०	१०	अर्थज्ञानभेदसाधनम्	१८९	१७
इन्द्रियजयोपायः	१६०	३१	अर्थस्य ज्ञानसदभावित्वस्पर्शनम्	१८९	१८
इन्द्रियजफलम्	१६१	२६	चित्तपरिणामित्वव्यञ्जनम्	१९२	११
सर्वज्ञातृत्वाधुपायः	१६२	२०	पुरुषपरिणामित्वोक्तिः	१९३	२०
कैवल्योपायः	१६३	२१	चित्तस्य स्वयंप्रकाशत्वाभावः	१९४	३०
कैवल्यप्रत्युद्ग्रहप्रशमोपायः	१६४	१७	चित्तस्य स्वाभासत्वे दोषः	१९५	३०
क्षेत्रतत्कमसंयमफलम्	१६६	६	चित्तान्तरभास्यत्वे च चित्तस्य		
विवेकज्ञानविषयोक्तिः	१६७	१२	दोषः	१९६	३७
विवेकज्ञानलक्षणम्	१६९	८	अपरिणामिन्वा अपि चित्तितो नुद्धि-		
सत्त्वपुरुषान्वताख्यातिफलम्	१७०	१०	वेदनम्	१९८	११
सिद्धिकारणवैविध्यम्	१७२	२	चित्ते सर्वार्थत्वस्योपाधिकत्वम्	१९९	२३
जात्यन्तरपरिणामप्रयोजकोक्तिः	१७३	१५	चित्तातिरिक्तचेतने हेत्यन्तरम्	२०२	११
धर्मादिः प्रकृतिप्रयोजकत्वाभावः	१७४	२१	आत्मज्ञानाधिकारिपरिचयः	२०३	३१
निर्माणचित्तकथनम्	१७६	२	आत्मज्ञानाधिकारिचित्तस्वरूपापत्तिः	२०४	३३
तत्प्रयोजकचित्तकथनम्	१७६	२९	विवेकिनो व्युत्थितचित्तत्वे हेतुः	२०५	२६
निर्मितचित्तस्य वासनानाशून्यत्वम्	१७७	२६	विवेकिनो व्युत्थितचित्तत्वनिरा-		
कर्मभेदः	१७८	१२	कृतिप्रकारः	२०६	१६
वासनानां कर्मानुगुणत्वम्	१७९	१८	प्रसंख्याननिरोधोपायः	२०७	१२
व्यवहितवासनानामप्यवधानो-			धर्ममेषसमाधिफलम्	१०८	१७
पपत्तिः	१८०	२७	धर्ममेषकाले चित्तावस्थाकथनम्	२०९	३
वासनानामनादित्वम्	१८२	१७	गुणपरिणामक्रमसमाप्तिः	२१०	५
अनावित्वेऽपि वासनानामुच्छेदः	१८४	१०	क्रमलक्षणम्	२११	८
धर्माणामध्वभेदपरिणामः	१८५	१९	कैवल्यस्वरूपम्	२१३	७

